

**HANDIKAPP
FÖRBUNDEN**

Vägen mot ett universellt utformat samhälle

”universellt utformade” betyder sådan utformning av produkter, miljöer, program och tjänster att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning utan behov av anpassning eller specialutformning. ”Universellt utformade” ska inte utesluta hjälpmedel för enskilda grupper av personer med funktionsnedsättning där så behövs.

Artikel 2, konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Handikappförbundens samarbetsorgan
Text: Mia Ahlgren, Annika Nyström Karlsson (Lyssna på oss)
Layout: Karin Kindahl Normark, KMK Grafisk Form
ISBN978-91-86151-32-4
© Handikappförbunden november 2013

Handikappförbunde
Box 1386, n172 27 Sundbyberg
Besöksadress: Sturegatan 4, 2 tr
Tel 08 546 404 00, text tel 08 546 404 50, fax 08 546 404 44,
hso@hso.se, www.hso.se

Innehåll

Vägen mot ett universellt utformat samhälle	1
Dags att skapa ett universellt utformat samhälle!	4
Politiska krav för ett universellt utformat samhälle	5
Vägval 2013 – Universell utformning	6
Dialog för ett universellt utformat samhälle	9
Kostnad idag, vinst imorgon	11
Standardisering som verktyg för samhällsnytta	13
Lyssna på oss – om barnets perspektiv	14
Prata med oss – inte om oss	16
Bilaga Utdrag från kongressbeslut 2013	17
Referenser	19

Dags att skapa ett universellt utformat samhälle!

Alla ska kunna titta på en fotbollsmatch utan att behöva gå in bakvägen.

Alla ska kunna få information för att kunna välja den billigaste varan i affären.

Alla ska kunna välja spontant när man vill åka buss eller tåg för att besöka en konsert eller gå hem efter en fest.

Alla ska kunna titta på tv för att delta i samtal med vänner, kanske om politik och vem som är värd en röst i nästa val.

Givetvis ska alla kunna välja skola, utbildning, arbetsplats eller vårdgivare på lika villkor.

Det borde vara självklart. Men så är det inte idag. Samhället planeras inte utifrån att alla ska vara delaktiga oavsett funktionsförmåga.

Myndigheter och näringsliv erbjuder fortfarande särlösningar "vid behov", trots att vi har lagar, politiska strategier och en FN-konvention som ställer krav på ett universellt utformat samhälle.

Handikappförbundens kongress fattade i maj 2013 beslut om ett idéprogram och prioriteringar för de närmaste två åren som innebär att vi ska främja utvecklingen av ett universellt utformat samhälle.

Den här rapporten utgör ett underlag till Handikappförbundens strategi för arbetet. De politiska krav vi ställer har tagits fram tillsammans med våra medlemsförbund.

Det är hög tid att starta en dialog om ett universellt samhälle.

Tillsammans med riksdag, regering, kommuner och landsting behövs en gemensam plan för att utforma ett samhälle som utgår från att människor är olika så att alla kan vara delaktiga, oavsett funktionsförmåga.

Sundbyberg i november 2013

Ingrid Burman

Ordförande

Handikappförbunden

Politiska krav för ett universellt utformat samhälle

En parlamentarisk kommitté ska tillsättas för att utveckla och anta en tvärssektoriell handlingsplan för ett universellt utformat samhälle i bred dialog med funktionshindersorganisationer, kommuner och landsting. Planen ska antas av riksdagen. Krav på ett tillgängligt och universellt utformat samhälle ska ställas för all verksamhet som finansieras med offentliga skattemedel. Arbetet ska följas upp och utvärderas.

Ökade resurser till funktionshindersorganisationer för medverkan i standardisering ska tillföras. Det behövs för att öka förutsättningarna att medverka i framtagna och användning av standarder för tillgänglighet och universell utformning.

Krav på konsekvensanalyser av ett universellt utformat samhälle i instruktioner till strategiska myndigheter och omfatta barnets perspektiv.

En offentligt finansierad nationell kampanj för att sprida nyttan med ett universellt utformat samhälle ska initieras i dialog med funktionshindersorganisationer.

Vägval 2013 – Universell utformning

”Universell utformning innebär att i både politiska och sociala processer, utgå från att människor är olika och har olika förutsättningar, behov och önskemål. Arbetet innebär att identifiera och åtgärda hinder för delaktighet samt att integrera det perspektivet i samhällets strukturer, vilket motverkar att nya hinder uppstår. Hinder kan ta sig olika uttryck beroende på funktionsnedsättning och kan vara både fysiska, sociala, kommunikativa eller ta sig andra uttryck. För oss handlar det om tillgänglighet, användbarhet och delaktighet.”

Citatet är hämtat ur Handikappförbundens idéprogram (2013) som beslutades av kongressen 2013, som även beslutade att prioritera målet:

”Universell utformning får ett större genomslag i strategiska sammanhang, såsom i standardiseringsarbetet, vid offentlig upphandling med mera.”

Begreppet universell utformning är nytt för de flesta och okänt i Sverige. Det är definierat i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och därmed en naturlig utgångspunkt för alla som arbetar utifrån konventionen.

I detta avsnitt gör vi en kort tillbakablick på vägen fram mot kongressbesluten att lyfta universell utformning. Under åren har många försök gjorts för att hitta en gemensam definition av begreppet tillgänglighet, inte bara inom Handikappförbunden utan också i internationella sammanhang. Det

finns även andra begrepp som ligger nära Handikappförbundens vision om ett samhälle för alla, till exempel användbarhet, delaktighet, design för alla, begriplighet och hållbarhet. Varken tillgänglighet eller övriga begrepp är definierade i konventionen, endast ”universellt utformade”.

Vägen mot ett tillgängligare samhälle 2005

För cirka tio år sedan arbetade Handikappförbunden med ett uppdelat tillgänglighetsbegrepp, fysisk, informativ, kommunikativ och psykosocial tillgänglighet i projektet ALFA, ett tillgängligt arbetsliv för alla tillsammans med flera samarbetspartners och med stöd från Europeiska socialfonden. Begreppen kritiserades internt, särskilt begreppet psykosocial. I projektet Tillgänglighetsgranskning, som avslutades 2005, togs två rapporter fram. **Vägen mot ett tillgängligare samhälle** fick stor betydelse för Handikappförbundens strategi fram till 2010 för arbetet med Från patient till medborgare, eller ”den nationella handlingsplanen” som den ofta kallats. Rapporten **Handikapprörelsens syn på tillgänglighet** innehöll ett utkast till definition av tillgänglighet som fick hård kritik. Ett nytt försök att ta fram en gemensam plattform för tillgänglighet lades också ned några år senare.

Olika definitioner i projekt

Efter 2005 har Handikappförbunden arbetat i flera projekt som rör tillgänglighet. De flesta projekt har skett i samarbete med andra organisationer med olika definitioner och angreppssätt, till exempel: Tillgänglig-

hetsdatabasen i samarbete med Västra Götaland, Brukarpaneler i samarbete med Unikum, Processtöd tillgänglighet i samarbete med Handisam samt det pågående projektet DATE som riktar sig till skolor och samarbetar med Specialpedagogiska skolmyndigheten. Sedan 2011 har Handikappförbunden stöd från Konsumentverket för standardiseringsverksamhet. Standardiseringsarbetet har gett oss fördjupade kunskaper i hur olika begrepp används internationellt. Begreppet tillgänglighet definieras i cirka 50 standarder, men vi kan skönja en riktning mot ett enhetligare begrepp.

Pågående arbete inom EU och FN

FN:s övervakningskommitté för konventionen har 2013 tagit fram ett utkast till en så kallad "general comment" om artikel 9 om tillgänglighet. Kommentaren blir en slags riktlinje för staterna i hur de ska tolka innehållet. Kommittén lyfter fram att konventionen ålägger staterna ett ansvar för att skapa ett tillgängligt samhälle i tre nivåer. För det första att **utveckla för framtiden** med utgångspunkt i det universellt utformade till nytta för så många som möjligt. För det andra **förbättra det som redan finns** (till exempel enkelt avhjälpna hinder). För det tredje ska det finnas **rättigheter för den enskilde** att påverka sin situation genom diskrimineringskydd som omfattar brister i att vidta skäligen åtgärder. Staterna ska avsätta medel för att ta bort hinder i samhället och planera resurser som är tidssatta.

På ett möte i FN:s generalförsamling som av många betecknas som historiskt i september

2013 lyfte generalsekreteraren förslaget att tillgänglighet enligt principen universell utformning ska integreras i målen för de reviderade utvecklingsmålen för FN efter 2015. FN:s högkvarter har även en arbetsgrupp som arbetar med att förbättra tillgängligheten till de egna institutionerna för att "leva som man lär."

Tillgänglighet utifrån funktionsnedsättning

Handikappombudsmannen; HO, hade ett tillgänglighetsråd med representanter för funktionshindersorganisationer som arbetade med att ta fram underlag till Diskrimineringskommittén kring bristande tillgänglighet. Rådet upplöstes i samband med att HO levererade sin rapport och myndigheten upplöstes. Tillgänglighetsrådet enades kring beskrivningar av tillgänglighet utifrån olika funktionsnedsättningar som till viss del lever kvar i Handisams riktlinjer Riv Hinder¹ som riktar sig till myndigheter i första hand. Beskrivningarna tar inte hänsyn till kombinationer av funktionsnedsättningar. Handikappförbunden tittade på hur begreppet tillgänglighet används av våra medlemsförbund på webbplatser och kan konstatera att det 2012 såg fortsatt väldigt olika ut. Med stöd från en tillgänglighetskonsult har vi tagit fram en kravspecifikation utifrån olika funktionshindersförbund, som vi har använt i samband med ombyggnad av vår egen kontorsmiljö. Redan i rapporten Vägen mot ett tillgängligare samhälle slog vi fast att perspektivskiftet från Patient till medborgare

¹ <http://www.handisam.se/For-dig-pa-myndighet/Starta-tillganglighetsarbetet/Vad-innebar-tillganglig-myndighet/Handisam-hjalper-dig-pa-vagen/Riv-hindren---Riktlinjer-for-tillganglighet/>

inte har fått fäste i Sverige, och i Handikappförbundens nya idéprogram upprepas det. Med begreppet universell utformning vill Handikappförbunden betona samhällets ansvar att planera och utforma samhället utifrån att människor har olika behov. En strävan bort från ett samhälle som endast agerar för att ta fram lösningar "vid behov"

mot ett långsiktigt hållbart samhälle för alla. Handikappförbunden står bakom FN:s definition av universal design. Definitioner av tillgänglighet och närliggande begrepp är i ständig utveckling. Vi kommer fortsatt använda flera begrepp parallellt med universell utformning, utan att försöka definiera om dem.

Dialog för ett universellt utformat samhälle

”En dialog bör initieras om en framtida politik för ett universellt utformat Sverige. En sådan dialog bör föras med ett brett deltagande av representanter för olika samhällssektorer, experter och sakunniga inom olika verksamhetsområden, inte minst – naturligtvis – personer med funktionsnedsättning, samt med parlamentarisk representation.”

Förslaget kommer från Hans Ytterberg i departementspromemorian Bortom Fagertal – om bristande tillgänglighet som diskriminering (Ds2010:20). Promemorian har inte resulterat i ett konkret förslag om bristande tillgänglighet i diskrimineringslagen. Detta förslag om en dialog har inte heller tagits vidare (september 2013). I detta avsnitt motiverar vi behovet av en dialog parallellt med ett utvecklat diskrimineringskydd.

Förslaget om ett utvecklat diskrimineringskydd

Ytterbergs lagförslag bygger på att en ny form av diskriminering som benämns ”Bristande tillgänglighet” förs in bland de andra diskrimineringsformerna (direkt och indirekt diskriminering, trakasserier och instruktioner att diskriminera). Enligt förslaget ska den som inte genomför skäligen åtgärder för att en person med funktionsnedsättning ska komma i en jämför situation med andra kunna dömas att betala diskrimineringsersättning. Det kan till exempel innebära att det blir förbjudet att neka någon hjälp att nå, se eller förstå utbudet i en affär eller i andra situationer som uppstår inom alla områden som finns i diskrimineringslagen. Förslaget innebär också att en person med funktionsnedsättning får en möjlighet att driva på

tillämpning av andra lagar och bestämmelser, till exempel om en buss som köpts in efter att EU:s busstdirektiv börjat gälla saknar ramp.

Ytterberg föreslår att det ska göras en särskild prövning av varje fall som följer flera kriterier. Det viktigaste är att åtgärden som behövs för tillgänglighet ska vara skäligen. För att domstolen ska kunna bedöma vilka åtgärder som skulle kunna ha genomförts föreslår Ytterberg att till exempel standarder och Handisams riktlinjer ska kunna fungera som underlag, inte enbart det fåtal föreskrifter som rör tillgänglighet.

Riktlinjer för ett universellt utformat samhälle behövs

Det finns många luckor i det regelverk som skulle kunna ge underlag för krav på tillgänglighet. Det saknas inom många områden och alla omfattas inte av befintliga regler. Dessutom får vi signaler från regeringen om att sänka kraven till exempel inom byggd miljö och kollektivtrafik istället för tvärtom.

Om förslagen till skärpning av diskrimineringslagen går igenom får personer med funktionsnedsättning alltså möjlighet att anmäla diskriminering, som kommer att bedömas utifrån bland annat skäligenhet. Men för att åstadkomma ett förändrat samhälle behöver utveckling av normer och riktlinjer pågå parallellt. Framför allt måste fler förstå den breda nyttan av att inkludera olika behov i alla utvecklings- och förbättringsprocesser. Ytterbergs förslag om dialog för ett universellt utformat samhälle är därför

ett centralt och nödvändigt komplement till skärpningen av diskrimineringslagen.

Norge: Lagstiftar om universell utformning

Vårt grannland Norge ligger nära i geografien men när det gäller politiska ambitioner som rör ett universellt utformat samhälle ligger Sverige ljusår från sitt grannland. Redan 2009 antog Norge sin lag om förbud mot diskriminering på grund av funktionsnedsättning². Den norska regeringen antog visionen Norge universellt utformat 2025³ och har tagit fram handlingsplaner⁴ och standarder för universell utformning innan de ansåg sig redo att ratificera konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Den svenska regeringen ratificerade konventionen snabbt och ansåg att lagstiftning inte behövdes.

² <http://www.lovddata.no/all/hl-20080620-042.html>

³ <http://www.universell-utforming.miljo.no/>

⁴ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/likes-tilling-og-diskriminering/funksjonsnedsettelse/norge-universelt-utformet-2025.html?id=561345>

USA: Ständigt nya riktlinjer i dialog

I USA är lagstiftning kopplad till krav i offentligt finansierad verksamhet, och ständigt pågående dialog kring revideringar och utvidgning av regelverk och riktlinjer. Antidiskrimineringslagen som kallas ADA firade 23 år i juli 2013 och Rehabilitation Act som bland annat handlar om utformningen av byggd miljö hade 40 årsjubileum i september 2013. Obama skrev under the 21st Century Communication and Video Accessibility Act i oktober 2010 som har satt fart på textning och syntolkning av filmer. Klagomål kan tas upp till US Access Board eller Federal Communications Commission. De håller även allmänheten uppdaterade via nyhetsbrev och öppna seminarier och samråd. Storbritannien, Australien, Kanada, Japan, Spanien och Österrike är andra exempel på länder som har lagar och systematiskt arbete som strävar mot tillgänglighet och universell utformning.⁵

⁵ <http://universellutformning.wordpress.com/internationalt/>

Politiskt krav:

Regeringen ska tillsätta en parlamentarisk kommitté för att utveckla och anta en tvärsektoriell handlingsplan för ett universellt utformat samhälle i bred dialog med funktionshindersorganisationer, kommuner och lands-ting som antas av riksdagen.

Kostnad idag, vinst imorgon

”Accessibility should be a central consideration in the emerging post-2015 development agenda, and regarded as an essential investment for sustainable development, advancing accessibility and the progressive removal of barriers to the physical environment, transportation and information and communications, incorporating the principle of universal design.“

FN:s generalsekreterare slog fast att tillgänglighet och principen för universell utformning ska ses som en investering i hållbar utveckling när rättigheter för personer med funktionsnedsättning lyftes på högsta politiska nivå i FN:s generalförsamling i september 2013. I Sverige saknas politiska dokument som slår fast principen om universell utformning som en investering. I detta avsnitt beskriver vi varför kraven på ett tillgängligt och universellt utformat samhälle måste kopplas till offentliga medel och ses som en investering i framtiden.

Svenskt Näringsliv och Sveriges Kommuner och Landsting är i princip de enda remissinstanserna som var negativa till promemorian Bortom Fagert tal – om bristande tillgänglighet som diskriminering. De menade att kostnaderna för att åtgärda brister i tillgänglighet var för höga. 2012 tog Handikappförbunden tillsammans med flera funktionshindersorganisationer initiativet till en rapport om kostnader som skrevs av Dan Andersson, tidigare chefsekonom på LO. Rapporten **Dörrarna stängs innan alla fått plats**, som tar upp konsekvenserna av kortsiktighet i samhällsinvesteringar. Anderssons rapport och den kompletterande broschyren **”Jodå. Tillgänglighet lönar sig”** har spridits brett av funktionshindersrörelsen till olika samhällsaktörer. Det blir dyrare för samhället om man inte gör **Rätt från början**, eller

planerar för människors olikheter i samband med renovering och upprustningar.

Investeringar lönar sig när kraven finns med från början när man bygger nytt eller renoverar, oavsett om det rör sig om fysisk eller digital miljö. **I EU:s revidering av direktiv som rör offentlig upphandling** finns förutsättningar att stärka kraven på tillgänglighet och universell utformning eller design för alla. Arbetet pågår med att ta fram europeiska standarder med krav på tillgänglighet som ska användas i offentlig upphandling. Men det är få som känner till arbetet, och använder sig av möjligheterna att ställa krav. Upphandlingsstöd spelar en viktig roll för att sprida kunskap både om hur krav kan ställas och hur de kan följas upp.

Kulturdepartementet har visat exempel på att **koppla tillgänglighetskrav till pengar** på andra sätt. Krav på textning av filmer som får statligt stöd, krav på tillgänglighet på kulturinstitutioner som får stöd från Kulturrådet. Dessa verktyg behöver och kan utvecklas vidare. I frågan om textning är det oerhört enkelt att följa upp om kravet är uppfyllt kvantitativt, men det behövs även krav på kvalitet som ska följas och krav på distribution. Andra frågor handlar om piskor och morötter. Konsekvenser för en myndighet som till exempel inte följer förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken? Kan ledningen för en myndighet åläggas utbildning? Kan någon kommun som gör långt mer än vad som krävs få någon slags uppmuntran? Vem kan framföra klagomål om en myndighet missar att ställa krav i upphandling? Vem hanterar klagomålen?

Politiskt krav:

Krav på ett tillgängligt och universellt utformat samhälle ska ställas för verksamhet som finansieras med offentliga skattemedel. Arbetet ska följas upp och utvärderas.

Standardisering som verktyg för samhällsnytta

Enligt konventionen ska staterna främja forskning och utveckling och ”universell utformning vid utveckling av normer och riktlinjer”. I det engelska originalet används begreppet standards.

I konventionens artikel 4 f står det normer, i det engelska originalet står det standards. I artikel 9 finns uttrycket miniminormer. Dessa riktlinjer, miniminormer och standarder behövs för att alla ska veta hur man ska göra. I det här avsnittet beskriver vi varför organisationer som företräder personer med funktionsnedsättningar behöver medverka när standarder och riktlinjer tas fram.

Standardisering är en arena där flera aktörer, näringsliv, offentlig sektor, forskare och ideella organisationer kan mötas för att producera riktlinjer och standarder. Det är oerhört viktigt med en bred sammansättning så att även människor som ska använda produkter och tjänster finns med. Inte bara beställare från offentlig sektor och leverantörer som beslutar om till exempel krav som används i upphandlingar. Utöver minimikrav finns standarder för kvalitet och processer som starkt påverkar arbetet för ett universellt utformat samhälle.

Handikappförbunden har de senaste tre åren successivt ökat sitt engagemang i standardisering. Genom att medverka i olika grupper bygger vi upp en gemensam kompetens som vi kan använda även i det övriga intressepolitiska arbetet. I första hand har vi prioriterat frågor som rör tillgänglighet och universell

utformning men engagemanget kan även utvecklas inom andra prioriterade områden.

I Norge pågår arbetet med att ta fram standarder som blir konkreta verktyg i arbetet mot att nå det politiska målet om universell utformning 2025. De används som verktyg för politiken. I Sverige finns inga standarder för universell utformning ännu. Diskussioner pågår kring begreppen, främst i den samordningsgrupp för tillgänglighet som har bildats på Swedish Standard Institute, SIS.

Oavsett vilket begrepp man använder finns en samsyn kring riktningen mot att integrera krav på utformning av miljön utifrån människors olikheter. Den stora utmaningen i standardisering är processerna för deltagande och beslutfattande som kräver resurser och förbättringar. Användare är i minoritet och kommersiella intressen har makten att bestämma, men under arbetet lär vi oss mer hur vi ska påverka för att komma närmare det universellt utformade samhället.

Politiskt krav:

Regeringen ska öka resurserna till funktionshindervisorganisationer för medverkan i standardisering för att öka förutsättningarna att utforma och påverka användning av standarder för ett universellt utformat samhälle.

Lyssna på oss – om barnets perspektiv

”Alla som inte tål kan inte äta samma men med skyltar blir alla glada och ingen redd att få i sej fel mat”

”När jag började på högstadiet ville jag besöka kiosken. Men jag fick besked om att glutenfritt fick man beställa dagen innan eftersom bullarna låg i frysen och micro saknades. Jag fick gå med bullen i fickan för att tina den”.

Citaten är hämtade från barn och ungdomar som har medverkat i Handikappförbundens projekt DATE – Delaktighet Attitydförändring Tillgänglighet för Elever samt projektet Egen växtkraft och dess förlängning Delaktiga barn som har arbetat med barnperspektiv och barnets perspektiv. I bägge projekten definieras tillgänglighet som en förutsättning för delaktighet. I Delaktiga barn har begreppet delaktighet använts för att beskriva målet för tillgänglighet och där tillgängligheten handlar om professionens beredskap att möta barn på deras villkor. När barn ges möjlighet till kommunikation beskriver de också förutsättningar för sin delaktighet.

Barn/elevperspektiv

DATE har i sitt projekt ett nära samarbete med Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, som har en definition av tillgänglighet⁶. De pratar sen om samspelsmodellen – som egentligen inte är ett miljörelaterat begrepp utan härstammar från ett regeringsuppdrag. Uppdraget från regeringen till SPSM handlade om att under 2009–2011 bedriva ett tillgänglighetsprojekt. Ur projektet växte samspelsmodellen fram. Den handlar om arbetsätt och pedagogiska strategier

samt fysiska miljön. DATE-projektet knyter an till samspelsmodellen.

För att utvärdera elevernas upplevelse av delaktighet har pedagogerna i projektet DATE tagit fram tre aspekter som kan definieras som **barn/elevperspektiv**:

- *Grad av elevens engagemang. Pedagogerna har studerat elevernas känslouttryck, till exempel glädje, koncentration, lust, olust*
- *Elevernas erkännande av varandra. Erkännande förutsätter allas delaktighet*
- *Autonomi – möjlighet att göra egna val och agera självständigt*

Barnets eget perspektiv

Vad är då barnets eget perspektiv? **Det är barnets eget perspektiv** som med hjälp av projektets lärmaterial **ska få ett större inflytande över den universella utformningen av skolan**. Elevernas egen granskning av skolans verksamhet där deras eget perspektiv hela tiden påverkar hur granskningen genomförs och hur resultatet tolkas.

Via Handikappförbundens medlemsförbund har elever som vill berätta om sin syn på tillgänglighet kontaktats. Åtta har skickat in sina berättelser. Berättelserna handlar om enkelt avhjälpta hinder som eleverna själva anser lätt kan lösas genom kommunikation och respekt för elevernas önskemål. Det handlar till exempel om att få alternativ kost med tydlig märkning av innehåll, elevskåp i tillgänglig höjd och möjlighet att använda toalett utan att behöva förklara.

⁶ <http://www.spsm.se/sv/Stod-i-skolan/Tillganglighet/Tillganglighetsmodell/>

En universellt utformad skola

En universellt utformad i skola skulle enligt eleverna själva lätt kunna åstadkommas genom ökad kompetens hos personalen. Denna kompetens handlar inte i första hand om diagnoskunskap utan **kunskap om naturlig variation bland människor och respekt** för denna variation. En universellt utformad skola är enligt eleverna en **kulturfråga**. I skolor med "rätta" kulturen ses inte elevernas behov som "olikheter".

Barnexpertgrupper: Lyssna på oss

Egen växtkraft har haft barnexpertgrupper och referensgrupper bestående av barn och unga. Barnexperterna har tagit fram en bok. Den utgår från ungdomarnas erfarenheter om vad som krävs för att man ska känna sig delaktig. För ungdomarna handlar detta ombemötande och att bli lyssnad på. Barnen och ungdomarna talar alltså främst om möjligheten till kommunikation. Naturligtvis handlar det om viljan att lyssna till barn, men för att det ska vara möjligt att säga något behövs alternativa kommunikationssätt.

Personal i verksamhet som möter barn har alltför sällan kunskap om de alternativ som finns. Det handlar bland annat om tecken-språk, tecken som stöd till talet, bildkommunikation och tekniska lösningar. Om inte verksamhet som möter barn och ungdomar är tillgänglig/universellt utformad är steget långt till att ungdomarna själva ser ett universellt utformat samhälle som ett mål som kan nås.

I skriften **Viktigt att det är på riktigt**, beskrivs hur barn och unga tillsammans med vuxna utvecklat verksamheter de möter. Vad behöver habiliteringen förbättra för att barn

och unga ska veta vad verksamheten kan ge? Hur ska en hemsida för barn och unga se ut? Vad är tillgänglig information? Deltagarnas vilja att vara med och påverka är en viktig insikt för det fortsatta arbetet med tillgänglighet. Brukarmedverkan är viktig i alla åldrar "För mig var det känslan av att göra arbete. Att man verkligen förbättrade samhället. I alla fall lite."

I projektet har barnen och ungdomarna varit delaktiga i att ta fram information. Information till barn behöver vara gjord för barn och dessutom finnas att tillgå på alternativa sätt. Även i detta projekt beskriver barnen och ungdomarna hur tillgänglighet har kunnat skapas "över en natt".

Slutsatser

Erfarenheten från två av Handikappförbundens projekt är att barnets perspektiv på tillgänglighet/universell utformning i huvudsak handlar om information och kommunikation. Att kommunikationen är begriplig och att den används.

Ett universellt utformat samhälle omfattar givetvis människor i alla åldrar, oavsett var man är född, vilket språk man talar, religion, kön eller sexuell läggning. För att principen om universell utformning ska få ett fäste måste den genomsyra hela samhällsplaneringen.

Politiskt krav:

Krav på konsekvensanalyser av ett universellt utformat samhälle i instruktioner till strategiska myndigheter och omfatta barnets perspektiv.

Prata med oss – inte om oss

Vikten av att involvera funktionshindersorganisationer i arbetet som rör rättigheter för personer med funktionsnedsättning är självklar och uttrycks allt tydligare internationellt. I detta avsnitt berättar vi om Handikappförbundens påverkansarbete och ger förslag till aktiviteter som funktionshindersrörelsen kan bidra med.

Handikappförbunden har varit engagerade i torsdagsaktionen som kräver att regeringen ska presentera en diskrimineringslag som skärper skrivningarna om bristande tillgänglighet till att omfatta alla områden i diskrimineringslagen, förutom de som redan täcks inom arbetsliv och lokaler på högskola.

Handikappförbunden är aktiva i sociala Medier, skriver debattartiklar och anordnar seminarier. Våra förslag till politiska mål har tagits fram i dialog med medlemsförbunden.

För att få politiskt stöd behövs ett brett engagemang både inom och utanför funktionshindersrörelsen. Samarbetsorgan i län och

kommuner är fristående från handikappförbunden på riksnivå, men spelar en oerhört viktig roll och behöver förutsättningar att påverka lokala beslut som berör människors vardag.

Handikappförbunden har tagit fram en Folder för inspiration till fortsatta aktiviteter på individ och organisationsnivå, som bygger vidare på redan etablerade verktyg som till exempel aktiviteter på sociala medier, Debattartiklar, uppvaktningar på lokalnivå, Standardiseringsarbete och kampanjer.

Politiskt krav:

Regeringen ska ge ett uppdrag om en nationell kampanj för att sprida nyttan med ett universellt utformat samhälle i dialog med funktionshindersorganisationen.

Bilaga **Utdrag från kongressbeslut 2013**

Prioriterat område utvecklat diskrimineringskydd och universell utformning

Bristande tillgänglighet, användbarhet och begriplighet utestänger personer med funktionsnedsättning från stora delar av samhällslivet. Hittillsvarande tillgänglighetslagstiftning har inte varit nog verkningsfull för att säkra rätten till delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Ett starkt diskrimineringskydd mot bristande tillgänglighet kan påverka samhällets utformning att inkludera alla medborgare, det vill säga att universell utformning får ett större genomslag i samhällsplaneringen. Handikappförbunden måste fortsätta tydliggöra samhällsvinsterna med en inkluderande samhällsplanering för långsiktig hållbarhet och en framtida tillväxt och konkurrenskraft.

Handikappförbundens gemensamma påverkansarbete måste inriktas på behovet av både ett starkt diskrimineringskydd för individen, men också av universell utformning av samhällsutvecklingen, för att alla medborgare ska kunna få sina mänskliga rättigheter tillgodosedda.

Mål för kongressperioden:

- *Diskrimineringslagen ska förstärkas i enlighet med förslagen i promemorian Bortom fagert tal.*
- *Universell utformning får ett större genomslag i strategiska sammanhang, såsom i standardiseringsarbetet, vid offentlig upphandling med mera.*

Utdrag från handikappförbundens idéprogram 2013

”Universell utformning innebär att i både politiska och sociala processer, utgå från att människor är olika och har olika förutsättningar, behov och önskemål. Arbetet innebär att identifiera och åtgärda hinder för delaktighet samt att integrera det perspektivet i samhällets strukturer, vilket motverkar att nya hinder uppstår. Hinder kan ta sig olika uttryck beroende på funktionsnedsättning och kan vara både fysiska, sociala, kommunikativa eller ta sig andra uttryck. För oss handlar det om tillgänglighet, användbarhet och delaktighet.”

För att åstadkomma ett samhälle utan hinder för delaktighet krävs att funktionshinderperspektivet finns med i samhällets alla delar. Det behövs en strategi för att utforma samhället så att alla medborgare kan delta på lika villkor. Funktionshinderfrågor måste därför integreras i alla politik- och samhällsområden och kan inte särbehandlas i särskilda strukturer eller åtgärdas genom särlösningar. Personer med funktionsnedsättning måste kunna vara fullt delaktiga i samhällets alla delar och garanteras ett skydd mot diskriminering i alla strukturer på grund av sin funktionsnedsättning.

Varje medlemsförbund definierar sin egen organisation och formulerar det egna förbundets samhällsroll. I det gemensamma arbetet definierar vi däremot Handikappförbunden som en MR-organisation som driver medborgarrätt och icke-diskriminering. Konventionen om rättigheter för per-

soner med funktionsnedsättning redogör för hur personer med funktionsnedsättning ska få del av de mänskliga rättigheter som omfattar alla människor. Vår gemensamma uppgift är att vara pådrivande så att människor med funktionsnedsättning fullt ut får del av sina rättigheter på lika villkor som andra medborgare.

Utdrag 2 från Handikappförbundens kongress: Idéprogrammet

5. Hinder i samhället kan undanröjas

Funktionshinder uppstår när en person med funktionsnedsättning blir begränsad av faktorer i omgivningen. Funktionshindret är alltså ingen personlig egenskap utan uppstår på grund av att en miljö är utestängande. Funktionshinder kan därmed undanröjas. Vår strategi måste därför vara att utforma samhället så att alla kan delta **på lika villkor, ett universellt utformat samhälle.**

Universell utformning innebär att i både politiska och sociala processer, utgå från att människor är olika och har olika förutsättningar, behov och önskemål. Arbetet innebär att identifiera och **åtgärda hinder för delaktighet samt att integrera** det perspektivet i samhällets strukturer, vilket motverkar att nya hinder uppstår. Hinder kan ta sig olika uttryck beroende på funktionsnedsättning och kan vara både fysiska, sociala, kommunikativa eller ta sig andra uttryck. För oss

handlar det om tillgänglighet, användbarhet och delaktighet.

Om samhället skulle planeras utifrån alla medborgares behov och förutsättningar, skulle vi få en inkluderande samhällsutveckling som förhindrar att grupper ställs utanför. Tas funktionshinderspersionen in tidigt i olika processer, minskar riskerna för utestängning och kostsamma åtgärder i efterhand. Det skapar en långsiktigt hållbar utveckling.

För att säkerställa den utvecklingen, arbetar vi långsiktigt för:

- *Att de lagstadgade kraven på en inkluderande samhällsplanering förstärks.*
- *Att medverkan från funktionshinderrörelsen eftersträvas när varor och tjänster tas fram och produceras, så att universell utformning kan säkerställas, bland annat inom standardiseringen.*
- *Att diskrimineringsskyddet för personer med funktionsnedsättning succesivt stärks inom alla samhällsområden, så att det i alla sammanhang finns ett lagskydd mot diskriminerande behandling.*
- *Att rättskapaciteten för den enskilde förstärks, både genom lagstiftning men också genom att stärka den enskildes faktiska möjligheter att ta tillvara sina rättigheter.*

Referenser

Material som kan laddas ned från www.hso.se

Dörrarna strängs innan alla fått plats, *dan andersson*, 2012

Jodå. Tillgänglighet lönar sig, *handikappförbunden med flera*, 2012

Handikappförbundens idéprogram, *från kongressen* 2013

Projektdokumentation från date och delaktiga barn

Vägen mot ett tillgängligare samhälle, *handikappförbunden*, 2005

Internt arbetsmaterial:

Konsultrapport med tillgänglighetskrav från förbund, *zdenka sramkova* 2011

Minnesanteckningar från möten med medlemsförbund, 2012, 2013

Övriga referenser

Diskriminering och tillgänglighet

Rapport till diskrimineringskommittén, *handikappombudsmannen* 2004

Riv hindren, *handisam* 2012

Standard norge om universell utformning, 2012–2013

Fn:s information om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Se även länkar och bakgrund samlade via www.Hso.Se/universell

Handikappförbundens kongress i maj 2013 fattade beslut om att främja utvecklingen mot ett universellt utformat samhälle. Rapporten utgör ett underlag för vägvalet och en bakgrund till de politiska krav som tagits fram tillsammans med medlemsförbund efter kongressen. Syftet är att den ska användas som bakgrund till det strategiska arbetet att driva kraven vidare till nästa kongress 2015.

Handikappförbundens fem politiska krav för universell utformning:

En parlamentarisk kommitté ska tillsättas för att utveckla och anta en tvärsektoriell handlingsplan för ett universellt utformat samhälle i bred dialog med funktionshindervisorganisationer, kommuner och landsting. Planen ska antas av riksdagen.

Krav på ett tillgängligt och universellt utformat samhälle ska ställas för all verksamhet som finansieras med offentliga skattemedel. Arbetet ska följas upp och utvärderas.

Ökade resurser till funktionshindervisorganisationer för medverkan i standardisering ska tillföras. Det behövs för att öka förutsättningarna att medverka i framtagning och användning av standarder för tillgänglighet och universell utformning.

Krav på konsekvensanalyser av ett universellt utformat samhälle i instruktioner till strategiska myndigheter och omfatta barnets perspektiv

En offentligt finansierad nationell kampanj för att sprida nyttan med ett universellt utformat samhälle ska initieras i dialog med funktionshindervisorganisationer.

Mer information www.hso.se/universell

